

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΑ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΗΤΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1939

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑ II

Ε.Ι.Α. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ἵδρυνση λογοτεχνικοῦ συλλόγου, — κάτι σὰν Ἀκαδημία, — σχετικοῦ πάντα μὲ τὰ γράμματα, μὲ σκοπὸ τὴν ὑποστήριξη κάθε πνευματικῆς κίνησης. Ἀλλὰ δὲ βγήκε κανένα ἀποτέλεσμα. Χάρισε — λογοτέχνης ὁ ἴδιος — μάλιστα γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ιδιόκτητο κεντρικὸ οἰκόπεδο.

Τὰ μέσα ποὺ ὠθοῦν στὴν εὐγενικὴ ἀμύλλα τῆς τέχνης ἔλειψαν ὁλότελα. Διαγωνισμοὶ κρατικοὶ εἴτε ιδιωτικοί, ἀπὸ μέ, οὐς τέλος τῶν περιοδικῶν, εἶναι ἄγνωστοις τρόπος γιὰ τὴν ἀναπτέρωση γνωστῶν ταλέντων καὶ γιὰ τὴν ἐμφάνισή ἄγνωστων. Γιατὶ γενικά ἡ σημερινὴ ἄλβανικὴ σχολικὴ νεολαία γλυκύτερο καὶ συντηθέστερο θέμα στοὺς στόμα τῆς δὲν ἔχει ἄλλο ἢ τὰ γράμματα.

Ἡ σημερινὴ Μέση Ἀλβανικὴ Ἐκπαίδευση ἔδωσε ἕψηλὴ ἔδρα στὴ λογοτεχνία. Δὲ θ' ἀπορήσουμε σὲ μιὰ γρήγορη ἀξιολόγησι λογοτεχνικῆς ἀνθισθ.

Τὶς τελευταῖες μέρες, ἡ Ἀλβανία προικίστηκε μὲ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τριῶν ἵππων βραχέων κυμάτων.

Ἀλλὰ δὲν τελειώνουμε ὅπως ἀρχίσαμε. Στὸ ἐρχόμενο, θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν οἱ νέες ἐκδόσεις.

ΓΙΑΝΝΗ ΛΙΛΛΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δημ. Γ. Λάμψα : «*Goethe, Φάουστ, Μέρος Β'*», σὲ πέντε πράξεις (Εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σχόλια).

Πρὶν ἀρχίσω νὰ «κρίνω», θὰ θελα νὰ «συγκρίνω». Πῶς κάνουν οἱ περισσότεροι — κι' ἀπ' τοὺς καλοὺς οἱ πῶς πολλοὶ — τὶς μεταφράσεις τους; Καὶ στὸν τόπο μας, μὰ κ' ἔξω ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, οἱ πῶς πολλοὶ κρίνουν (κι' ὅταν ἀκόμα μεταφράζουν δυὸ τετράστιχα) ὅτι εἶναι πῶς βολικὸ καὶ τοὺς συμφέρει. Ἀλλάζουν τὸ μέτρο τοῦ πρωτότυπου. Προσθέτουν πολλὰ λέξεις ἢ ἀφαιροῦν περισσότερες ἀπ' ὅτι πρέπει γιὰ νὰ χωρέσει τὸ πρωτότυπο στὸ στίχο τους ἢ καὶ στὴ . . . σκέψη τους. Ἄν τὸ πρωτότυπο ἔχει ὁμοιοκαταληξίες, τὸ «λυτρώνουν» πολὺ συχνά ἀπ' τὰ μαγικά αὐτὰ δεσμά του, καὶ τὸ κάνουν γιὰ εὐκολία ὄχι βέβαια τοῦ . . . πρωτότυπου, μὰ τοῦ . . . ἑαυτοῦ τους. Καμμιά φορὰ μάλιστα, τὸν ἑμμετρο λόγο τὸν μετατρέπουν σὲ πεζό. Αὐτὸ τὸ κάνουν κατὰ κανόνα οἱ Γάλλοι στίς μεταφράσεις τους, μὰ οἱ Γάλλοι εἶναι λιγάκι δικαιολογημένοι, γιατί ἡ γλῶσσα τους, μὲ τὴν ὑπέροχη αὐτάρκειά της, προσαρμόζεται μὲ πολὺ μεγάλη δυσκολία ὄχι μόνο στὸ ρυθμὸ καὶ στὴ μορφὴ, μὰ καὶ στὰ νοήματα καμμιά φορὰ μιᾶς ἄλλης γλώσσας. Ἄν ὅμως οἱ Γάλλοι εἶναι λιγάκι δικαιολογημένοι, οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι, ὅπως δὲ θὰ ἦταν οὔτε οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι, ἂν παρακολουθοῦσαν τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα — μολονότι τὸ ἀμφισβητοῦν σήμερα μερικὰ ἐπαναστατικὰ γαλλικά πνεύματα — εἶναι τέλεια, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ἐκθέσει σὲ κίνδυνο τὴν τελειότητά της. Ἡ νεοελληνικὴ, ἀντίθετα, ἔχει — ὅπως καὶ ἡ γερμα-

νικὴ — τὸν πλοῦτο καὶ τὴ ρευστότητα τῆς ἀτέλειας. Καὶ θὰ τὴν ἔχει πάντα αὐτὴ τὴν ἀτέλεια, τὴν τόσο φιλόξενη γιὰ καθεστὶ τὸ νέο, γιὰ καθεστὶ τὸ ξένο καὶ τ' ἀνήκουστο. Αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος — ὁ μεταφυσικὸς, ἄς ποῦμε, νόμος — τῆς γλῶσσας μας, ἐνῶ ὁ νόμος, ποὺ κυβερνάει τὴ γαλλικὴ γλῶσσα, εἶναι (καὶ θάταν καὶ χωρὶς τὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία καὶ χωρὶς τὸ Λεξικὸ τῆς) ἡ ἀκαμψία τῆς πλαστικῆς καὶ λογικῆς ἐντέλειας. Ἀδικαιολόγητοι εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι, ὅσοι δὲν κάνουν στὴν Ἑλλάδα ὅτι τοὺς ἐπιτρέπει ἡ γλῶσσα τους καὶ ὅτι τοὺς ἐπιβάλλει ἡ γλῶσσα τοῦ πρωτότυπου, ποὺ τάχτηκαν νὰ μεταφράσουν.

Θὰ βρεθεῖ ἴσως κάποιος νὰ μοῦ πεῖ: "Ὅταν βρισκόμαστε, μεταφράζοντας ἕνα ποίημα, μπροστά στὸ δῖλημα μορφῆς καὶ περιεχόμενου, ὅταν πρέπει νὰ θυσιάσουμε ἕνα ἀπὸ τὰ δυὸ, τολμάτε νὰ μᾶς λέτε, ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσουμε τὸ περιεχόμενο καὶ τὸ νόημα γιὰ χετῆρι τῆς μορφῆς καὶ τοῦ ρυθμοῦ ἢ — αὐτὸ εἶναι τὸ χειρότερο — τῆ: ὁμοκαταληξίας, ποὺ εἶναι μονάχα ἕνα «παιχνίδι»; Τὸ δῖλημα, ποὺ ἀπασχολεῖ τὸν πλαστὸ μου συνομιλητὴ (καὶ χωρὶς ἄλλο καὶ μερικοὺς προικισμένους μὲ σάρκα καὶ ὅστα) δὲν ὑπάρχει ποτὲ σὰν ἕνα ἀπόλυτο δῖλημα. Κι' ἂν ὑπάρχει γιὰ μερικοὺς, αὐτὸ σημαίνει ἀπλούστατα, ὅτι ὅσοι τὸ βλέπουν τὸ δῖλημα «ἀπόλυτο», δὲν πρέπει νὰ κ'ταπιάνονται μὲ μεταφράσεις. Δὲν τοὺς χρωστάει τίποτα ὁ ξένος ποιητὴς, ποὺ γιὰ νὰ πεῖ τὸ λόγο του μὲ τὸν τρόπο ποὺ τὸν εἶπε, κάτι ἤξερε. ἤξερε ἀπλούστατα ἐκεῖνο, ποὺ, ἂν δὲ μ' ἀπατάει ἡ μνήμη, εἶπε κάποτε ὁ Novalis, ὀρίζοντας τὴν ποίηση σὰν τὴ σκέψη ποὺ σοῦρχεται τραγουδώντας. Τὸ τραγοῦδι δὲν εἶναι μονάχα ὁ δρόμος ποὺ σὲ πῆγε ὡς τὴ σκέψη καὶ ποὺ φτάνοντας στὸ τέρμα του γίνεται πῶς περιττός, μὰ εἶναι μέρος τῆς οὐσίας. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ ποιητικὴ μορφὴ εἶναι μέρος τῆς οὐσίας ἀναπόσπαστο, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς κι' ἡ σκέψη στὴν ποίηση δὲν εἶναι μόνο μιὰ σκέψη, μὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἢ πάντως κάτι ἀλλιότιχο. Μεταφράζοντας ἕνα ποίημα σὲ πεζὸ λόγο ἢ σὲ ρυθμὸ λιγώτερο μουσικὸ, δίνουμε στὸ βάθος μιὰ «περίληψη» μονάχα τοῦ ποιήματος. Ἡ ποίηση ὅμως δὲν εἶναι μιὰ ἐπιστημονικὴ πραγματεία, κι' εἶται ἡ περίληψη στὴν ποίηση εἶναι πάντα ἀθέμιτη. Ἀθέμιτο εἶναι ὄχι μόνο τὸ νὰ μεταφράσουμε ἕνα ποίημα σὲ πεζὸ λόγο ἢ σὲ ρυθμὸ λιγώτερο μουσικὸ (μὲ τὸ σκοπὸ ν' ἀποδώσουμε προπάντων τὸ ξεχρέμαστο πῶς νόημά του), μὰ ἀθέμιτο εἶναι καὶ τὸ νὰ πραγματευθοῦμε γιὰ τὸ νόημά του, χωρὶς νὰ τὸ βλέπουμε ἀδιάκοπα συνδυασμένο μὲ τὴ μορφὴ του. Τὴν τελευταία αὐτὴ παρατήρηση τὴν κάνουμε βέβαια χωρὶς καμμιά ἐλπίδα νὰ εἰσακουσθοῦμε, γιατί — ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Goethe ἔδωσε, μιλώντας μὲ τὸν Eckermann, ἕνα καλὸ μάθημα σ' ὅσους ἀπὸ τότε κίολας ζητοῦσαν νὰ μάθουν ποιὰ εἶναι ἡ . . . κεντρικὴ σκέψη τοῦ «Φάουστ» — βρίσκονται ἀκόμα ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα μεγάλοι, σὰν τὸν φιλόσοφο Rickert, ποὺ ἐρευνοῦν τὸ νόημα τοῦ «Φάουστ» ξεχωρίζοντάς το ἀθέμιτα ἀπὸ τὴν καθολικὴ ποιητικὴ του ὑπόσταση. Κάθε

περίληψη, τὸ ξαναλέμε, εἶναι στὴν ποίηση ἀθέμιτη. Τέτοια εἶναι κι' ἡ μετάφραση, πού παραβιάζει σημαντικά τὴ μορφή τοῦ πρωτότυπου. Εἶναι ὅμως σημαντικὴ παραβίαση κι' ἡ ἐγκατάλειψη τῆς ὁμοιοκαταληξίας; Ὁ πλαστός συνομιλητής μου εἶπε τὴν ὁμοιοκαταληξία «παιχνίδι». Καὶ ὅμως! Τόση εἶναι ἡ μαγικὴ σημασία τῆς ὁμοιοκαταληξίας, ὥστε ἓνα πολὺ σοβαρὸ πνεῦμα στὸν 17^ο αἰῶνα, ὁ Daguesseau, υἱοθέτησε σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του τὴ γνώμη τοῦ Romaine καί, μιλώντας γιὰ παροιμίες, εἶπε ὅτι ἡ ρίμα ἀνήκει στὴν «οὐσία» τῆς παροιμίας. Οὔτε στὴν παροιμία λοιπὸν δὲν εἶναι ἡ ρίμα ἓνα ἀπλὸ παιχνίδι! Οἱ ἀρχαῖοι βέβαια δὲν τὴν ἐγνώριζαν, κι' ὅσοι ἀπ' τοὺς νέους θέλουν, μποροῦν φυσικά (δημιουργώντας πρωτότυπα κι' ὄχι μεταφράζοντας καὶ παραμορφώνοντας) νὰ μιμηθοῦν τοὺς ἀρχαίους. Ἄς θέσουμε ὅμως ἀμέσως καὶ τὸ ἐρώτημα: γιατί δὲν τὴν εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι τὴ ρίμα; Δὲν τὴν εἶχαν, γιατί ἀπλούστατα τοὺς ἔλειπε κάτι. Οἱ ἀρχαῖοι ἐγνώριζαν καὶ διαμορφώσανε στὴν ἐντέλεια τὸ πλαστικὸ στοιχεῖο, ὄχι ὅμως καὶ τὸ μουσικὸ, πού προϋπόθεσή του ἦταν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ βόρεια φαντασία. Κι' ἂν ἐγνώρισαν οἱ ἀρχαῖοι τὴ μουσικὴ, τὴν ἐγνώρισαν μόνο ὅσο τὴν ἐπιτρέπουν οἱ φωτεινοὶ (πλαστικοὶ καὶ κλασικοὶ) κυματισμοὶ τοῦ χοροῦ. Τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας, τὸ στοιχεῖο τὸ συμφωνικό, τὸ στοιχεῖο τῆς συγχορδίας τοὺς ἦταν ἀγνωστο. Ἄν τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι στὴ νεώτερη ποίηση παιχνίδι (καὶ μάλιστα ὅτι στὴ μεγάλη σημασία πού δίνει στὸ παιχνίδι ὁ Schiller, μὰ στὴν κοινὴ σημασία τοῦ ὄρου), τότε κι' ὀλόκληρη ἡ νεώτερη μουσικὴ, δηλαδή ἡ μουσικὴ γενικά, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἐπίσης ὡς ἓνα περιττὸ παιχνίδι. Ἡ ρίμα—καὶ στὸ «χρόνο» τοῦ μέτρου ἡ ρίμα προσθέτει τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρμονίας—εἶναι, ἂν ὑπάρχει κι' ὅπου ὑπάρχει, κάτι ἀνεπιθύμητο συνυφασμένο μὲ τὴν οὐσία. Καὶ τόση εἶναι μάλιστα ἡ σημασία πού δίνει στὴ μαγικὴ ἐπέμβαση τῆς ρίμας ὁ Goethe, ὥστε στὸ δεύτερο ἀκριβῶς μέρος τοῦ «Φάουστ», πού ἡ ἑλληνικὴ του ἀπόδοση ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ γι' αὐτὸ τὸ σημείωμα, παρουσιάζει ὁ τελειότερος αὐτὸς Εὐρωπαῖος τὴν Ἑλένη μαγεμένη ἀπ' τ' ἄκουσμα τῆς ρίμας. Κι' ὁ Φάουστ, ζητώντας νὰ τῆς ἐξηγήσει τὸ μυστήριό της καὶ νὰ τῆς διδάξει τὴ ρίμα (δηλαδή νὰ τὴ μῆσει στὴ μουσικὴ), δὲν ξέρεي νὰ δώσει παρά μόνο τὴν ἀκόλουθη «ἀπόλυτη» ἀπάντηση στὴν ἐρώτησή της Ἑλένης:

Ἑλένη

Πῶς θὰ μιλῶ λοιπὸν κ' ἐγὼ γλυκά;

Φάουστ

Φτάνει ἡ κουβέντα νάβγῃ ἀπ' τὴν καρδιά.

Σὰν πλημμυροῦν τὸ στῆθος γλυκοὶ πόθοι

κατὰ μὲ κ' ἐρωτοῦμε, —

Ἑλένη

καὶ ὁ μᾶς νοιώθει.

Ἡ ρίμα «ἐτελέσθη» ἔτσι σὰ μιὰ «λειτουργία» μέσ' στὸ ἱερό τῆς Ἀγάπης.

Ἄλλα ὅσα ἀναπτύξαμε ὡς ἐδῶ, τὰ ξέρει, τὰ νιώθει κι' ἀποδείχθηκε ἱκανὸς νὰ τὰ ἐφαρμόσει μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο ὁ κ. Δημ. Ἰ. Λάμπας στὴν ἑλληνικὴ ἀπόδοση τοῦ Β' Μέρους τοῦ «Φάουστ». Τὸ «ἀπόλυτο» δῆλημα, ὅπως τὸ ἔθεσε πρὸ πάντων ὁ πλαστός συνομιλητής μου, δὲ γεννήθηκε στὴ συνείδηση τοῦ κ. Λάμπας. Πουθενὰ δὲ βρέθηκε ὁ κ. Λάμπας στὴν ἀνάγκη νὰ θυσιάσει ἀπόλυτα τὸ νόημα γιὰ χατῆρι τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μουσικῆς, ἢ τὸ ρυθμὸ καὶ τὴ μουσικὴ γιὰ χατῆρι τοῦ νοήματος. Τὸ ὅτι — γιὰ χατῆρι τῶν πλούσιων ἐναλλαγῶν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μουσικῆς, ἐναλλαγῶν πού εἰν' ἓν' ἀπ' τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικά τοῦ «Φάουστ» — ἀναγκάστηκε νὰ κόβει ἢ ν' ἀλλάζει κάπου-κάπου, χωρὶς ὅμως νὰ ξεφεύγει διόλου ἀπὸ τὸ νόημα, μερικὲς λέξεις καὶ μερικὲς ἴσως παραστατικὲς ἐκφράσεις, αὐτὸ ἦταν μοιραῖο καὶ δὲ μποροῦσε νὰ τ' ἀποφύγει. Τὸ δῆλημα ἀνάμεσα σὲ «λέξεις» καὶ μουσικὴ, πρέπει νὰ λύνεται χωρὶς κανένα δισταγμὸ πρὸς ὄφελος τῆς μουσικῆς. Ἐλάχιστα εἶναι τὰ σημεία ἐκεῖνα ὅπου τὸ παρακάνει ἴσως ὁ κ. Λάμπας. Εἴμαστε βέβαιοι, ὅτι σὰ ἐλάχιστα αὐτὰ σημεία, πού τὰ μελετήσαμε ἰδιαίτερα, δὲ θὰ μποροῦσε κι' ὁποιοσδήποτε ἄλλος νὰ δώσει μιὰ καλύτερη λύση. Ὁ ρυθμὸς καὶ ἡ μουσικὴ συνιστοῦν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴ μισὴ ζωὴ τοῦ «Φάουστ». Ὅποιος δὲν τὸ νιώθει αὐτό, δὲ γνωρίζει τὸν «Φάουστ». Ὅποιος κάθεται καὶ «φιλοσοφεῖ» ἐπάνω στὸν «Φάουστ», χωρὶς ταυτόχρονα νὰ μαγεύεται καὶ νὰ χάνει τὶς καθημερινὲς αἰσθήσεις τοῦ ἀκούγοντας τοὺς παράξενους ἀνέμους πού πνέουν ἐκεῖ μέσα, κολυμπώντας ἐπικίνδυνα ἐπάνω σὰ κύματα πού ἀπὸ παντοῦ ξεπετάγονται, μοιάζει μὲ τοὺς γνωστὸς ἐκείνους ἀθηναϊκοὺς τύπους, πού λύνουν σὰ καφενεῖα τὰ διεθνή προβλήματα ἢ τὰ στρατηγικά προβλήματα τοῦ ἰαπωνικοῦ πολέμου. Ὁ κ. Λάμπας ἐβάλθηκε νὰ συλλάβει ὑπεύθυνα καὶ ν' ἀποδώσει στὴν καθολικὴ του οὐσία τὸ Β' Μέρος τοῦ «Φάουστ», ἓνα ἀπ' τὰ μεγαλύτερα καὶ δυσκολώτερα δημιουργήματα τοῦ θεϊκῶς ἐμπνευσμένου ἀνθρώπινου πνεύματος. Ρυθμὸς, μουσικὴ, νόημα καὶ λέξεις ἔπρεπε νὰ χάσουν — αὐτὸ ἦταν τὸ ἔργο του — ὅσο τὸ δυνατόν λιγώτερο τὴν ὁμοούσια καὶ ἀδιαίρετη ἐνότητά τους. Στὸν ἀγῶνα πού ἔκανε γιὰ νὰ μὴ συντριφεῖ αὐτὴ τὴν ἐνότητα, ἐθύσασε ὁ κ. Λάμπας μόνο καὶ μόνο λέξεις. Τὸ ἔργο του ἦταν τόσο δύσκολο καὶ μεγάλο, πού θὰ τὸν συγχωρούσαμε ἂν ἀντικαθιστοῦσε μερικὲς φορές κι' ἓναν ὀρισμένο ρυθμὸ τοῦ πρωτότυπου μ' ἓναν ἀνάλογο πού νὰ γεννάει τὴν ἴδια περίπου αἴσθηση καὶ γοητεία. Αὐτὸ εἶναι ὡς ἓνα λογικὰ ἀπροσδιόριστο σημεῖο θεμιτὸ στὴ μετάφραση ποιημάτων. Καὶ ὅμως ὁ κ. Λάμπας δὲν προχώρησε οὔτε σ' αὐτὴν τὴ σχετικὰ θεμιτὴ συνθηκολόγηση. Καὶ τὸ δικαίωμα ἀκόμα, πού σ' ἄλλα ἔμμετρα δημιουργήματα μπορεῖ ὡς ἓνα σημεῖο νὰ τῶχει ὁ μεταφραστής, τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ προσθέτει (χωρὶς ν' ἀλλάζει τὸ ρυθμὸ) μερικὲς συλλαβὲς περισσότερες ἀπ' ὅσες ἔχει ὁ πρωτότυπος στίχος, κι' αὐτὸ ἀκόμη τὸ δι-

καίωμα, πού μᾶς τὸ δίνει ἡ γλῶσσα μας μὲ τις πολυσύλλαβες καὶ συχνὰ ἀνοικονόμητες λέξεις της, δὲν καταδέχτηκε νὸ τὸ διεκδικήσει παρά σ' ἐλάχιστες ἐξαιρετικὲς στιγμὲς ὁ κ. Λάμψας. Καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι μὲ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ γοργότητα πού διέπει τὸν «Φάουστ», δύσκολι θὰ συμβιβαζόταν ἓνα ἄπλωμα τοῦ στίχου, ὅσο κι' ἂν ἦταν μετρημένο καὶ κομψό. Ὁ κ. Λάμψας τῷξερε αὐτό, καὶ κατάφερε, σχεδὸν παντοῦ, νὰ τ' ἀποφύγει. Ἀποφεύγοντάς το, ἀναγκάστηκε βέβαια ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά—γιὰ νὰ πραγματοποιήσει τὴν ὁμοιοκαταληξία στὴν ἀπόδοση τῶν τόσο μαγευτικῶν στὴ γερμανικὴ γλῶσσα ὀλιγοσύλλαβων στίχων— νὰ κάνει κάμποσες φορές κατάχρηση τῶν ὁμοιοκαταληξιῶν ἐκείνων πού προκύπτουν ἀπ' τὴν ἀρμονικὴ συνύφανση λέξεων τονιζόμενων στὴ λήγουσα. Οἱ τέτοιες ῥίμες προκαλοῦν καμμιὰ φορὰ περισσότερα χάσματα παρά ἀρμονίες, μὰ κι' αὐτό, πού χτυπάει λιγάκι ἄσχημα σὲ μερικὸς προπάντων στίχους τῆς τελευταίας καὶ πιὸ θείας σκηνῆς ὀλόκληρου τοῦ ἔργου, δὲ ἀποροῦσε νὰ τ' ἀποφύγει ὁ μεταφραστὴς. Μέσα σ' ὀλόκληρη τὴ δημιουργικὴ μεταφραστικὴ ἐργασία τοῦ κ. Λάμψας δὲ βρισκῶ παρά μόνο ἓνα κομμάτι πού θάθελα (καὶ λέγονται «θάθελα», χρησιμοποιοῦ τὴ λέξη μὲ τὴ συνείδηση τοῦ «δυνατοῦ») νὰ μεταφραζόταν ἀλλιῶς. Νομίζω, ὅτι τὸ λυρικὰ γνησιώτερο κομμάτι σ' ὀλόκληρο τὸ Β' Μέρος τοῦ «Φάουστ», τὸ τραγοῦδι τοῦ Λυγκέα τοῦ Πυργοφύλακα στὴν Ε' πράξη, εἶναι μεταφρασμένο μ' ἓναν τρόπο πού ἀδικεῖ πολὺ τὸ πρωτότυπο Ὁ κ. Λάμψας, πού κατάφερε στὴν Α' πράξη ν' ἀποδώσει ἐξαιρετικὰ μερικὰ ἀνάλογα λυρικὰ κομμάτια (ἐξαίρετο εἶναι π.χ. τὸ τραγοῦδι πού λένε οἱ Ἀνθοπώλισσες), δὲν προσπάθησε ἄρκετὰ νὰ δαμάσει μὲ τὴν ἑλληνικὴ ποιητικὴ γλῶσσα καὶ μὲ τὴν ἀτομικὴ δημιουργικὴ πνοή του τὸ τραγοῦδι τοῦ Λυγκέα. Εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἂν προσπαθοῦσε περισσότερο κι' ἂν δὲ βιαζόταν πιά, πλησιάζοντας στὸ τέρας τοῦ δρόμου του, ν' ἀποθέσει τὴ βαρεῖά ἐντολή, θάβρισκε καὶ γιὰ τὸ τραγοῦδι τοῦ Λυγκέα τὴν ἄξια ἑλληνικὴ μορφή. Νομίζω ὅτι ἡ ἀκόλουθη μετάφραση τοῦ τραγοῦδι τοῦ Λυγκέα, σὰν πιὸ πιστὴ κι' ἀπαλλοιωμένη ἀπὸ κακοφωνίες, θὰ ταίριαζε πιὸ πολὺ στὸ σύνολο, πού τόσο εὐλαβικὰ μᾶς παράδωσε ὁ κ. Λάμψας:

Γιὰ φῶς γεννημένος,
νὰ βλέπω ταγμένος,
στὸν πύργον ἐτοῦτο,
μὲ τάμα δεμένος,
τοῦ κόσμου τὸν πλοῦτο
θωρῶ μαγεμένος.
Κοντὰ μου κοιτάζω
καὶ πέρα θαυμάζω
τ' ἀστριά, τὸ φεγγάρι,
ζαρκάδια καὶ δάση.
Καὶ μέσα στὴν πλάση
τὸ νοῦ μου ἔχουν πάρει
τὰ αἰῶνια τ' ἀχνάρια.
Σὰ λάτρη τοῦ κόσμου

μὲ θέλγει ὁ ἑαυτός μου.
Ἔ μάτια μακάρια,
ὅ,τι ἔγινε φῶς μου
— τὸ πιὸ μικρὸ πράμα —
πανῶριο ἦταν θαμά!

Κι' αὐτὴ βέβαια ἡ ἀπόδοση, πού τὴν ἔκανα πρόχειρα, δὲν εἶναι τέλεια. Καὶ τ' ὁμολογῶ μὲ χαρὰ μου, ὅτι εἶναι πολὺ κατώτερη ἀπ' τὰ κομμάτια ἐκεῖνὰ στὴ μετάφραση τοῦ κ. Λάμψας, πού πρέπει νὰ θεωρηθοῦν σὰν τὰ πιὸ πετυχημένα. Τέτοια κομμάτια βρίσκονται σ' ὅλες τις πράξεις, μὰ προπάντων στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη. Ἐξαιρετικὰ πετυχημένες εἶναι π.χ. στὴ δεύτερη πράξη οἱ σκηνές πού ξετυλίγονται ἀνάμεσα στὸν Μεφιστοφελὴ καὶ στὸν Τελειοδίδακτο, καθὼς ἐπίσης ἀνάμεσα στὸν Βάγνερ καὶ στὸν Μεφιστοφελὴ Ἡ πνευματικὴ γοργότητα καὶ ἡ ποιητικὴ χάρις τοῦ ἑλληνικοῦ στίχου ἀγγίζουσι τὸ πρωτότυπο. Σχετικὰ καλὰ πετυχημένες (στὸ ρυθμὸ μάλιστα ἄρτιες) εἶναι στὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ ἔργου κι' οἱ ἐπικλήσεις τῶν τριῶν ἁμαρτωλῶν, μὲ κορυφαία τὴ Μαρία τὴ Μαγδαληνὴ, οἱ θεῖες αὐτὲς ἐπικλήσεις πού ἀπευθύνονται στὴν Παναγία γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς τῆς Μαργαρίτας. Καὶ ἡ ἄμεση ἔπειτα παρέμβαση τῆς ἰδίας τῆς Μαργαρίτας θάταν ἄκόμα πιὸ πετυχημένη, ἂν—σύμφωνα μὲ τὸ πρωτότυπο, πού στὴν περίπτωσή αὐτὴ κάνει τις λέξεις νὰ ἔχουν κι' ὅς «λέξεις» ἓναν ὀρισμένο σκοπὸ—ἔδειχνε καθαρὰ ὅτι εἶναι ἡ χαρμόσυνη μεταμφιεσμένη παλινοδία τῆς προσευχῆς πού εἶχε ἀπευθύνει ἡ Μαργαρίτα στὴν Παναγία στὸ Α' Μέρος τοῦ «Φάουστ» (στὴ 18η σκηνή).

Ἡ διάθεσή μου ἦταν νὰ περιορισθῶ σ' ἐπαίνους, γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Λάμψας ἀξίζει μόνο ἐπαίνους. Ἄν ἀνάφερα μολοντοῦτο καὶ μερικὰ μικρὰ ἐλαττώματα, τὸ ἔκανα μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ προλάβω τοὺς . . . «καλοθελητάς», πού μπορεῖ νὰ μοῦ ποῦν ὅτι δὲν τ' ἀνάφερα, γιὰ τὸ δὲν ἤμουν σὲ θέση νὰ τ' ἀντιληφθῶ, κι' ὅτι—ἐπειδὴ ἀκριβῶς δὲν κατάφερα νὰ τὰ ἰδῶ—ἐπαινῶ ἔτσι ἀνεπιφύλακτα τὴ μετάφραση τοῦ κ. Λάμψας. Σ' ὅσους θὰ εἶχαν τὴ διάθεση νὰ κάνουν μιὰ τέτοια παρατήρηση, δίνω τὴν ἀκόλουθη ἀπάντηση. Τὰ ἐλαττώματα τὰ εἶδα, μὰ μοῦ φαίνονται σὰν τὸ σκουληκι στὸν κορμὸ τῆς πιὸ γερῆς βαλανιδιάς. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ἱκανοποιοῦνται ἀνακαλύπτοντας μόνο τὸ σκουληκι. Δὲ βλέπουν ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὅτι ἡ βαλανιδιά ἀντιστάθηκε στὴν πιὸ βίαιη θύελλα. Ἡ εἰκόνα δὲν εἶναι δική μου, μὰ εἶναι παρμένη ἀπὸ ἓνα τετράστιχο τοῦ Richard Dehmel. Καὶ ταίριαζει ἡ εἰκόνα αὐτὴ στὴν περίπτωση πού ἔχουμε προσιὰ στὰ μάτια μας. Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Λάμψας εἶναι χωρὶς ἄλλο ἡ βαλανιδιά. Πιὰ θύελλα μποροῦσε νὰ ξεσπάσει ἀπάνου τῆς πιὸ βίαια ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Goethe, καὶ μάλιστα ὅπως βρίσκειται συμπυκνωμένο καὶ ταυτόχρονα ἀπλωμένο στὸ Β' Μέρος τοῦ «Φάουστ»; Ἡ βαλανιδιά ἀντιστάθηκε νικηφόρα, δηλαδὴ παραδόθηκε στὴ θύελλα χωρὶς νὰ σπά-

σει. Τὴ βλέπεις καὶ λυγᾶει — δὲ στέκεται (ὅπως μπορούσε ἐπίσης νὰ συμβεῖ) σὰν ἕνας τεχνητὸς στῖλος ἀπὸ μπετόν — προσαρμόζεται στὶς ἐπιταγὲς τῆς θύελλας, ἀφομοιώνει τὴν ὀρμὴ τῆς καὶ δὲ σπάζει. Αὐτὴ εἶναι ἡ τελικὴ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἀφίνει ἡ μετάφραση τοῦ κ. Λάμψα. Ἴσως ἄλλοι νὰ εἶναι ἀπαιτητικώτεροι ἀπὸ μένα, γιατί ζητᾶν τ' ἀδύνατα. Κι' ἂν γίνουν καὶ τ' ἀδύνατα δυνατά, θὰ ἐφεύρουν κάτι ἀκόμα πιὸ ἀδύνατο γιὰ νὰ μειώσουν τὴν ἀξία κάθε πραγματοποιημένου ἀγαθοῦ. Ἐγὼ δὲν τοὺς μοιάζω. Διαβάζοντας τὴ μετάφραση τοῦ κ. Λάμψα, ἐχάρηκα καὶ στὰ ἑλληνικὰ τὸ Β' Μέρος τοῦ «Φάουστ», ποὺ τὸ χαίρομαι ἀδιάκοπα στὴ γλῶσσα του. Ἡ μετάφραση τοῦ κ. Λάμψα, ἂν καὶ εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ μεγαλύτερα ἐμπόδια, εἶναι μιὰ ἀντάξια συνέχεια τοῦ μεταφραστικοῦ ἔργου τοῦ Κ. Χατζόπουλου, ποὺ μεταφράζοντας τὸ Α' μέρος τοῦ «Φάουστ», ἐπερίμενε τὸ συνεχιστὴ του. Τὸ ἔργο μάλιστα τοῦ κ. Λάμψα εἶναι ἴσως στὸ σύνολό τ' υ ποιητικὰ καὶ πνευματικὰ πιὸ δεμένο καὶ αὐτοπειθαρχημένο ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χατζόπουλου. Ἄς τονίσουμε στὸ τέλος, ὅτι ὁ κ. Λάμψας ἐσυμπλήρωσε καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ κ. Θ. Σταύρου, ποὺ εἶναι ὁμορφὴ καὶ ἐξαιρετὴ καὶ σημαντικὴ, μὰ πού, σὰν ἀποσπασματικὴ, χρειαζόταν τὴν ὁλοκληρωσὴ τῆς.

Δυὸ λόγια ἀκόμα γιὰ τὴν «εἰσαγωγή» καὶ τὶς ἐπεξηγηματικὲς ὑποσημειώσεις. Μὲ τὴ λιτότητα καὶ τὴ σοβαρότητα τοῦ γνήσιου ἐργάτη, ὁ κ. Λάμψας δὲ λέει τίποτα περισσότερο ἀπ' ὅ,τι εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαῖο γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἔργου. Δὲ ζητᾶει νὰ δώσει παρὰ μόνον τὰ «τεχνικά» μέσα καὶ κλειδιά, ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ πλησιάσῃς τὸ Β' Μέρος τοῦ «Φάουστ». Ἀπὸ κει καὶ πέρα, ὁ δρόμος εἶναι ἀνοικτός. Μερικοὶ μπορεῖ καὶ νὰ χαθοῦν, γιατί ἡ χώρα ποὺ ἀνοίγεται μπροστά τους ἔχει πολλὰ σταυροδρόμια. Κανέναν ὅμως δὲ μπορεῖς καὶ νὰ τὸν πάρεῖς ἀπ' τὸ χέρι. Μέσα στὸ Ἄπειρο εἶναι ὁ καθένας μόνος του μὲ τὸ Θεό του.

ΠΑΝ. ΚΑΝ.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κωστὴ Μπαστιᾶ : «Μηνᾶς ὁ Ρέμπελος, κουρσάρος στὸ Αἰγαῖο». Μυθιστόρημα. Δρ. 65.

Κωστὴ Μπαστιᾶ : «Λιμάνια». Διηγήματα. Δρ. 50.

Κωστὴ Μπαστιᾶ : «Οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα». Δρ. 50.

Ἀντωνίου Φ. Χαλᾶ : «Ποῖος ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πολιτείας». Δρ. 7.

Νεάρχου Φουσεντζίδη : «Μελέτη ἐπὶ τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ μιᾶς κριτικῆς ἐπὶ τοῦ δημοσιευθέντος ἔργου «Jesus par devant la justice» («Ὁ Ἰησοῦς πρὸ τῆς Δικαιοσύνης»). Γρ. 2.

«Δεκαετηρὶς τοῦ Ἐθνικοῦ Συνδέσμου, 1926 - 1936».

Ἄβρ. Ν. Παπάρογλου : «Σινάν ὁ ἀρχιτέκτων». Ἀνατύπωση ἐκ τοῦ 14' τόμου τῆς Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

Κωνστ. Ἰ. Βουρβέρη : «Τὸ πνεῦμα τῆς συγχρόνου ἑλληνικῆς ἀγωγῆς». Ἀνατύπωση ἐκ τοῦ «Νέου Κράτους».

Κωνστ. Ἰ. Βουρβέρη : «Κράτος καὶ παιδεία κατὰ τὸν Πλάτωνα».

Thomas Hardy : «Ὁ Δήμαρχος τοῦ Κάστερ-

μπριτζ». Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἀγγλικοῦ Γεωργίου Ι. Πασχάλη. Δρ. 50.

Κώστας Θρακιώτης : «Μοναξιά μὲ φῶς καὶ δίχως παράθυρα». Ποιήματα. Βραβεῖο οἴκου Γκοβόστη. Ἐκδόσεις Γκοβόστη.

Κώστα Κόντου : «Γεώργιος Βιζυηνός». Μελέτη. Ἀνατύπωση ἐκ τοῦ «Νέου Κράτους».

Νικ. Γ. Μαυρῆ, ἱατροῦ : «Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Κάσου». Τόμος Α'. Γενικὸν ἀρχεῖον, ναυτικὰ ἐκθέσεις καὶ ἡμερολόγια, Κασίων ἐξοδα, διπλωματικὰ ἔγγραφα. Τόμος Β'. Ἀρχεῖον ἀγωνιστῶν. Τόμος Γ'. Αἰτήσεις Κασίων, ναυτικὰ μητρώα, ἀμοιβαῖ ἀγωνιστῶν, γενικὸν ἀρχεῖον, Τύπος.

Σ. Μαράντου : «Παραμύθια τοῦ Ὄφφμαν». Ποιήματα.

Κλεαρέτη Δίπλα Μαλάμου : «Ἱστορίες γιὰ μεγάλα παιδιά». Εἰκονογράφηση Μαρίας Καλάρη. Ἐκδοση «Πυρσοῦ». Δρ. 70.

Ἀντῶνη Γιαλούρη : «Βυζαντινὰ καὶ Φαναριώτικα σκίτσα». Ἐκδόσεις Γκοβόστη.

Στέφανος Μπολέτης : «Βραδυνὰ φῶτα». Ποιήματα. Ἐκδόσεις Γκοβόστη. Δρ. 25.

«Θεόδωρος Βίγκαντ : 1864 - 1936». Ἐκδοσις Κοινότητος Περγάμου.

Γιάγκου Δημητριάδη : «Φωνές ἀπ' τοὺς δρόμους τῆς νύχτας». Ποιήματα. Ἐκδόσεις Γκοβόστη. Δρ. 30.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΙ' ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Εἰς πολλὰς Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας, ἐξ ἀφορμῆς τῆς γνωστῆς πρωτοβουλίας τῆς «Ἐταιρείας Ἑλληνῶν Λογοτεχνῶν» διὰ τὴν ἀπλοποίησιν τῆς ὀρθογραφίας μας, ἄρθρα, χρονογραφήματα καὶ σημειώματα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ὑποστηρίζεται μόνον ἡ ἀνάγκη τῆς ἀπλοποιήσεως αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ φαίνεται καθαρῶτα πόσον ἐκαλλιεργήθησαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ «Ταξιδιοῦ» τὰ ἰδανικὰ τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ πόσον ἔδαφος ἐκέρδισαν ἀκόμη καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πλέον συντηρητικῶν Ἑλλήνων. Ὅπως δὲ ποτε, ἀπὸ τὴν ἀρθρογραφίαν καὶ τὴν σημειωματογραφίαν αὐτὴν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνη ὅτι διὰ τὴν ἀποδοχὴν μιᾶς ριζικῆς μεταρρυθμίσεως ἔχει γίνει ἀρκετὴ προετοιμασία εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν καὶ δὲν ὑπολείπεται παρὰ ἡ γενναία ἀπόφασις, ἐνισχυμένη ἀπὸ τὸ κύρος τοῦ κράτους καὶ τῶν ἀρμοδίων πνευματικῶν παραγόντων.

— Εἰς τὸ «Ἐλευθέρων Βῆμα» (12 καὶ 13 Φεβρ.) σύντομος μελέτη τοῦ κ. Ζαχ. Παπαντωνίου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἡ συνέχεια τῶν ἐντυπώσεων τοῦ κ. Κώστα Οὐράνη ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν καὶ ἡ κατὰ Δευτέραν τακτικὴ φιλολογικὴ ἀρθρογραφία τοῦ κ. Κ. Θ. Δημαρᾶ.

— Εἰς τὴν αὐτὴν ἐφημερίδα (30 Ἰαν.) ὁ κ. Μιχ. Ροδάς, γράφων διὰ τὰς διαλέξεις τοῦ «Παρνασσοῦ», παρατηρεῖ ὅτι λείπουν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν καὶ τέχνην θέματα, καὶ ὑποδεικνύει τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀτόπου εἰς τὴν β' σειράν τῶν διαλέξεων αὐτῶν.

— Εἰς τὴν «Ἀθηναϊκὰ Νέα» (8 Μαρτ.), ἐξ ἀφορμῆς τῶν διαλέξεων τοῦ κ. Ἐρρίκου Γκυγιμέν καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος ποὺ ἐπροκάλεσαν, ὄρθαι παρατηρήσεις τοῦ κ. Ν. Γιοκαρίνη διὰ τοὺς Ἑλληνας ὁμιλητάς, οἱ ὁποῖοι, πρὶν ἀποφασίσουν νὰ ἐμφανισθοῦν δημοσίᾳ, ὀφείλουν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀπόλυτον ἐκείνην αὐτοκυριαρχίαν ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ πραγματοποιηθοῦν τὸ θέμα τῶν μὲ ἡρεμίαν καὶ ἀνεσιν.

— Εἰς τὸ «Ἔθνος» (5 Μαρτ.) ὁ κ. Ὀλμος Περάνης δίδει ἐνδιαφερούσας πληροφορίες διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν Ἀρμενίων τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν πολλὰ τὰ ἀξιόλογα νὰ ἐπιδείξουν εἰς ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας.

— Εἰς συνέντευξίν του πρὸς τὸν κ. Στέφ. Πάνον («Βραδυνή», 4 Μαρτ.) ὁ διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κ. Γ. Μέγας ἐξηγεῖ ὅτι ἡ μελέτη τῶν ἐθίμων μας ἀποτελεῖ ἐθνικὴν ἀνάγκην, τὴν ὁποῖαν ἐξέτιμησε δεόντως τὸ σημερινὸν κράτος, καὶ τονίζει ὅτι ὁ λαϊκὸς μας πολιτισμὸς εἶναι ἡ μόνη στερεὰ βάση, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡμπορεῖ νὰ οἰκοδομηθῇ ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς.

— Εἰς τὸν «Τύπον» (ἀπὸ 2 Μαρτ.) τὸ ἱστορικὸν